

Jadwiga Uchyla-Zroski

Kultura muzyczna dzieci i młodzieży w kontekście założeń edukacyjnych szkoły i wyników badań nad motywami uczenia się muzyki

---

Nauczyciel i Szkoła 1 (53), 173-190

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Jadwiga UCHYŁA-ZROSKI

Uniwersytet Śląski Katowice

Kultura muzyczna dzieci i młodzieży w kontekście założeń edukacyjnych szkoły i wyników badań nad motywami uczenia się muzyki

Słowa kluczowe

Edukacja muzyczna dziecka, aktywność muzyczna rodziny, motywacja w procesie uczenia się, motywy uczenia się muzyki, kultura muzyczna młodzieży.

Streszczenie

Kultura muzyczna dzieci i młodzieży w kontekście założeń edukacyjnych szkoły i wyników badań nad motywami uczenia się muzyki

Autorka dokonuje krótkiego przeglądu programów nauczania muzyki w polskiej szkole, aż do założeń nowej podstawy programowej z 2009 roku. Przyjęła tezę, że ważnym czynnikiem wzmagającym zainteresowanie uczeniem się muzyki przez młodzież jest motywacja. Przytacza własne wyniki badań nad motywami uczenia się muzyki młodzieży ze szkoły podstawowej i gimnazjum. Zastosowała do badań zmodyfikowany test Zygmunta Putkiewicza i Wojciecha Figurskiego.

Uzyskane wyniki wskazują, że nauczanie muzyki w szkole jest ważnym etapem w kształtowaniu fundamentów kultury dorosłego człowieka. Od roli edukacyjnej nauczyciela i rodziny zależy stopień przychylności ucznia do działań na rzecz szeroko rozumianej kultury muzycznej.

Key words

Musical education, outline of musical education history, 2009 curriculum guidelines, motivation in the learning process, motivation for learning music, musical education for youth.

Summary

Musical education of children and youth in the context of school educational guidelines and the results of research on the motivation for learning music

The author briefly reviews the curriculums for teaching music in Polish schools until the new 2009 curriculum guidelines. It includes the thesis that motivation is a very important factor in increasing a youth's interest in learning music. She refers to the results of her own research on the motivations elementary and high school students have for learning music. In her research, she used Zygmunt Putkiewicz's and Wojciech Figurski's modified test. The results obtained indicate that teaching music in school is a very important element in the shaping of an adult's cultural foundations. The student's desire to response to activities that promote broad musical culture depends on the educational role of the teacher and the student's family.

Pedagogiczny wymiar wychowania muzycznego dzieci i młodzieży

Wychowanie muzyczne stanowi dział pedagogicznej koncepcji sztuki. Jest długotrwałym procesem edukacyjnym, którego istota polega na organizowaniu i przekazywaniu dziecku różnorodnych doświadczeń muzycznych ukierunkowanych na rozwijanie percepcji, wykonawstwa i twórczości muzycznej. Zakres nabywanej przez dziecko wiedzy i umiejętności muzycznych konsekwentnie prowadzi do harmonijnego rozwoju jego osobowości. Pozwala stopniowo odkrywać w sobie potrzebę własnej ekspresji, zainteresowań sztuką oraz wzbudzać i tworzyć motywacje do działań samokształceniowych. Wychowanie muzyczne sprawia, że funkcjonowanie dziecka w kulturze danego społeczeństwa jest zgodne z jego naturalnymi potrzebami. Natomiast w jego dorosłym życiu może stanowić ponadczasową wartość.

Andrzej Pytlak z pedagogicznego punktu widzenia dostrzega w wychowaniu muzycznym realizację następujących wartości:

1. Wartości *inherentne*, czyli stanowiące wartość same w sobie i ważne ze względu na treści nauczanego w szkole przedmiotu. Zakres materiału dydaktycznego muzyki umożliwia dziecku przyswojenie dorobku kulturowego w tej dziedzinie sztuki, włącza dziecko do problematyki ludzkich dziejów i spraw, rozszerza horyzonty kultury osobistej, pogłębia i pomnaża kontakty ze światem i innymi ludźmi.
2. Wartości *instrumentalne*, służące konstytuowaniu się innych wartości, które są potrzebne w rozwoju osobowym wychowanka. Ten ogólnorozwojowy wpływ muzyki dotyczy między innymi: aspektów zdrowotnych, różnorodnych przeżyć, które są źródłem wielu satysfakcji ułatwiających poznanie siebie, kształtują motywacje do osiągnięć i samokontroli, tworzą więzi interpersonalne, uczą poczucia porządku, wyrabiają krytyczne i twórcze myślenie.
3. Wartości *formalne*, czyli ogólnie ważne dla istnienia i rozwoju kultury (cywilizacji) danego społeczeństwa, które stopniowo wspomagają rozwój muzyki i innych dziedzin nauki i techniki, w których muzyka ma swój ważny udział¹.

Wartości muzyki ukryte są głównie w celach nauczania i wychowania, treściach nauczania, formach realizacji, metodach pracy nauczyciela z dzieckiem. Ważną ich cechą jest, że wartości te realizowane są łącznie i stanowią bogactwo wyposażenia aksjologicznego tej dyscypliny. Wychowanie muzyczne jako proces edukacyjny spójnie integruje się z innymi dziedzinami sztuki i jest formą edukacji poliestetycznej². Muzyka najczęściej integruje się ze

¹ A. Pytlak, *Podstawy wychowania muzycznego*, Warszawa 1977.

² J. Uchyla-Zroski, *Promuzyczne zachowania młodzieży w okresie dorastania i ich uwarunkowania*. Katowice 1999.

sztukami plastycznymi, literaturą, historią, filmem, teatrem, tańcem. Ważną zaletą zintegrowanej edukacji muzycznej jest holistyczne, całościowe ujęcie sztuki, szeroko rozumianej kultury artystycznej oraz roli człowieka w jej tworzeniu.

Myśl ta daje podstawę do zgłębionej refleksji nad przeszłą i współczesną edukacją muzyczną oraz poszukiwaniem czynników korzystnie wpływających na zwiększenie efektów kształcenia artystycznego i kulturalnego dzieci i młodzieży.

Muzyka w przestrzeniach edukacyjnych szkoły, czyli od przedmiotu śpiew do wiedzy o kulturze

Dokonujące się w minionym XX wieku po współczesność przeobrażenia w zakresie edukacji muzycznej wskazują, że spośród wielu przedmiotów nauczania, przedmiot „muzyka” także podlegał pewnym modyfikacjom. Zmiany te dotyczyły nazwy przedmiotu, struktury kształcenia, celów nauczania muzyki, jako wychowania artystycznego. W treściach kształcenia występowały: śpiew, percepcja muzyki, gra na instrumentach, zajęcia muzyczno-ruchowe, wiedza o muzyce i muzykach, które zawsze oscylowały od działań percepcyjno-odtwórczych do tworzenia muzyki włącznie.

Oto najważniejsze etapy zmian struktury kształcenia muzycznego w polskiej szkole. Ich krótka charakterystyka wskazuje na duże zróżnicowanie założeń przyjmowanych w danych okresach dziejowych Polski, tj. celów kształcenia i zadań edukacyjno-wychowawczych muzyki.

Od roku 1918 przedmiot nazywał się „śpiew”. Głównym jego celem było rozśpiewanie dzieci i młodzieży oraz wyposażenie ich w wiedzę z zakresu polskiej literatury muzycznej. W tym okresie w szkołach zaczęły tworzyć się chóry, małe zespoły muzyczne. Dominuje tematyka patriotyczna i radość z odzyskanej wolności narodowej. Ożywiona działalność artystyczna szkół emanuje na środowiska lokalne. W okresie międzywojennym odnotowano próby wprowadzenia do dydaktyki muzyki elementów metody Emila Jaquesa-Dalcroze’a, tzw. gimnastyki rytmicznej i niektórych metod nauczania muzyki preferowanych w szkołach zachodniej Europy³. Nie sposób pominąć nazwisk polskich dydaktyków, którzy zapisali się w pedagogice muzycznej swymi dokonaniem, wprowadzając polskie koncepcje nauczania muzyki. Byli to: Tadeusz Joteyko (1872-1932), Stefan Wysocki (1880-1940).

---

³ M. Przychodzińska-Kaciczak. *Polskie koncepcje powszechnego wychowania muzycznego. Tradycje-współczesność*. Warszawa 1979.

Po roku 1945 w szkole polskiej nadal realizowany jest przedmiot o nazwie „śpiew”, a cele kształcenia nie uległy większym modyfikacjom⁴.

Dopiero w 1963 roku następuje zmiana nazwy przedmiotu „śpiew” na „wychowanie muzyczne”. Zostają znacznie ubogacenie formy kształcenia muzycznego, a oprócz śpiewu wprowadzone zostały inne formy aktywności: gra na instrumentach, słuchanie muzyki, zajęcia muzyczno-ruchowe. Osiągnięcia artystyczne młodzieży szkolnej prezentowane są na licznych przeglądach artystycznych. Pojawiają się kolejne polskie koncepcje nauczania muzyki prezentowane przez Faustyna Piaska (1877-1955), Karola Hławiczkę (1934-1978), Stanisława Kazurę (1881-1961), Józefa Życzkowskiego (1895-1967), Jana Tacińkę (1909-1990)⁵.

W roku 1978 przedmiot „wychowanie muzyczne” przyjmuje nazwę „muzyka”. Jest to okres wdrażania na grunt polskiej szkoły innowacyjnych metod nauczania muzyki, dawno już znanych w wielu krajach Europy. Uczniowie poznają zaadoptowane w Polsce zagraniczne systemy kształcenia muzycznego jak: metoda Carla Orffa i Zoltana Kodaly’ego. Powszechnie w kształceniu dzieci najmłodszych stosuje się elementy metody Emila Jaquesa-Dalcroze’ego. Nie sposób pominąć osiągnięć polskich pedagogów i dydaktyków tego okresu, np. Zofii Burowskiej, Marii Przychodzińskiej, Wojciecha Jankowskiego, Mirosława Niziurskiego, Eugeniusza Rogalskiego, Lecha Mokrzyckiego, którzy zapisali się swymi dokonaniem badawczymi w pedagogice muzycznej⁶. W myśl nowych koncepcji kształcenia podstawowymi formami aktywności muzycznej dziecka stają się działania twórcze. Szkoła od lat 70. – posiada bardzo dobrze rozwiniętą sieć zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych, prężnie działają ogniska pracy pozaszkolnej i świetlice. Spontanicznie organizowane są przeglądy zespołów artystycznych na różnych szczeblach; regionalnym, wojewódzkim i ogólnopolskim, przeglądy zespołów artystycznych młodzieży szkolnej i pozaszkolnej. Kultura muzyczna młodzieży jest bogata i różnorodna⁷. Jednak z końcem lat 70. i w następnych wprowadzona została stopniowa likwidacja zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych. Głównym powodem była pogarszająca się sytuacja gospodarcza kraju i stale zmniejszane dotacje ministerialne na polską oświatę i szkolnictwo. W wielu szkołach nauczyciele prowadzą zajęcia pozalekcyjne bezpłatnie, społecznie, które z czasem także ulegają likwidacji.

⁴ M. Przychodzińska-Kaciczak: j.w. zob. M. Przychodzińska-kaciczak, *Muzyka i dziecko*, Warszawa 1969.

⁵ A. Wilk, *Metody kształcenia sluchu muzycznego dzieci w wieku szkolnym*, Kraków 1989.

⁶ Z. Burowska, *Słuchanie i tworzenie muzyki w szkole*. Warszawa 1980. Zob. J. Uchyła-Zroski, *W kręgu tradycji wychowania muzycznego i sztuki*, [w:] *Przemiany w naukach o wychowaniu – idee, koncepcje, rzeczywistość edukacyjna*, W. Korzeniowska (red.), Kraków 2002.

⁷ E. Rogalski, *Muzyka w pozaszkolnej edukacji estetycznej*. Bydgoszcz 1993. zob. M. Przychodzińska, *Wychowanie muzyczne – idee, treści i kierunki rozwoju*, Warszawa 1989.

Na początku lat 90. przedmiot „muzyka” przyjmuje nową nazwę „sztuka”⁸. Przedmiot ten jest połączeniem dwóch dotychczasowych przedmiotów artystycznych: muzyki i plastyki. Ilość godzin dydaktycznych muzyki i plastyki ulega zmniejszeniu o połowę. „Sztuka” realizowana jest w wielorakich odmianach koncepcyjnych: łącznie oba przedmioty lub oddzielnie po jednym semestrze w roku szkolnym, albo każdy po jednym roku nauki szkolnej. Nauczyciele realizujący przedmiot „sztuka” posiadali słabe przygotowanie merytoryczne lub dopełniali przedmiotem tym swój niepełny wymiar godzin. Należy podkreślić, że wówczas kompetencje nauczycieli przedmiotów artystycznych przeważnie były jednokierunkowe, tj. muzyczne lub plastyczne. Realizacja przedmiotu „sztuka” wymagała od jednego nauczyciela dwóch specjalności artystycznych. Koncepcja edukacyjna „sztuki” zakończyła się niepowodzeniem, uzyskała negatywne opinie rodziców i nauczycieli. Wpłynęła mało skutecznie na rozwój artystyczny młodzieży polskiej, a często obniżyła poziom wiedzy muzycznej i umiejętności. W odbiorze społecznym przedmiot ten obniżył prestiż edukacji artystycznej polskiej szkoły. Muzyka stała się przedmiotem rozrywkowym, hedonistycznym, a wiedza o niej stała się dla wielu młodych adeptów kultury zbędna. Także zmniejszona liczba godzin przedmiotowych „sztuki” sprawiła, że liczne grono nauczycieli nie znalazło zatrudnienia w pełnym wymiarze godzin lub masowo odchodzili do innych zawodów. Od 2006 roku w klasach I-III przedmiot muzyka zostaje oddzielony od plastyki. Przedmioty te mogą być realizowane przez nauczyciela „specjalistę” lub nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej. Muzyka powoli odzyskuje swoje godne miejsce wśród innych przedmiotów szkolnych.

Ważnym wydarzeniem w kształceniu dzieci i młodzieży jest wprowadzenie w 1995 roku nowych założeń programowych z zakresu Dziedzictwa kulturowego w regionie. Stosowne akty prawne i dokumenty normowało Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 15.02.1999 roku w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego⁹. Muzyka oprócz treści przedmiotowych występuje także w realizacji tzw. ścieżek przedmiotowych.

Od 2009 roku wprowadzona została kolejna reforma szkolnictwa, w myśl której dzieci sześciolatnie zostały objęte nauką szkolną. Natomiast do placówek przedszkolnych zostały skierowane dzieci już od 2,5 lat życia. W świetle nowej podstawy programowej (z 2009 r.) ulegają zmianie cele nauczania i wychowania przedmiotu „Muzyka”¹⁰.

⁸ J. Andrychowska-Biegacz, *Sztuka. Poradnik metodyczny dla nauczycieli nauczania początkowego*, Kraków 2002.

⁹ *Edukacja regionalna, Dziedzictwo kulturowe w zreformowanej szkole*, S. Bednarek (red.), Wrocław 1999, s. 9-10.

¹⁰ Ministerstwo Edukacji Narodowej. Podstawa Programowa z dn. 15.01.2009 r. *Edukacja artystyczna w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum*, tom 7. Warszawa 2009.

Głównie współczesność i przynależność Polski do Unii Europejskiej dyktuje nam, aby absolwent szkoły podstawowej, gimnazjum oraz szkoły średniej posiadał nie tylko podstawy rozumienia muzyki artystycznej i ludowej, ale także posiadał wiedzę z zakresu różnych dziedzin kultury. Wychowanie do kultury od 2009 roku stało się celem wiodącym polskiej edukacji muzycznej. Każdy etap kształcenia artystycznego stopniowo wdraża dziecko do rozumienia pojęć z zakresu kultury. Nastąpiło też dalsze poszerzenie celów i treści kształcenia przedmiotu; począwszy od muzyki artystycznej po szeroko rozumiane zjawiska kultury regionalnej, narodowej i obcej. Zarówno otoczenie bliższe ucznia (dom rodzinny, szkoła, środowisko lokalne) i dalsze znajdujące się poza miejscem jego zamieszkania (a w tym media, Internet) tworzone jest przez kulturę materialną, symboliczną i duchową.

Nowe treści kształcenia muzycznego polskiej szkoły uwzględniają jakże poszerzone widzenie kultury. Stanowi ją następująca problematyka:

I. Kultura regionalna oraz narodowa:

- język muzyki, notacja muzyczna, instrumentarium,
- treści muzyki artystycznej, ludowej i popularnej,
- wiedza o kulturze regionu,
- zasoby dziedzictwa kultury narodowej (sylwetki i utwory znakomitych polskich kompozytorów),
- tańce polskie (regionalne i narodowe),
- wybrana tematyka integracji sztuk: muzyka, plastyka, teatr, film, taniec, muzealnictwo.

II. Kultura krajów Unii Europejskiej i innych narodów świata (wielokulturowość):

- ważniejsze cechy kultury innych narodów Europy i świata (wybór),
- muzyka, język, zwyczaje, stroje, instrumenty, ważne zabytki kultury,
- filmy i literatura piękna (sztuki plastyczne) dokumentujące podobieństwa i odmienność kulturową,
- ważne sylwetki związane z kulturą danego kraju¹¹.

Do podstawowych rodzajów aktywności ucznia należą: śpiew, gra na instrumentach, słuchanie muzyki, zajęcia muzyczno-ruchowe (taniec), przy zachowaniu działań: percepcji muzyki, odtwarzania muzyki i tworzenia muzyki. Wiedza o muzyce i muzykach występuje w znacznie mniejszym zakresie w treściach nauczania.

W świetle założeń programowych w klasach gimnazjalnych muzyka realizowana jest wyłącznie w klasie. Tematyka uwzględnia różnorodność treści muzycznych głównie z zakresu kultury polskiej i obcej. Nowością jest także, iż w klasach II i III nauczanie muzyki zostało „sprofilowane”, czyli ukierunkowane

¹¹ Ministerstwo Edukacji Narodowej. Podstawa Programowa z dn. 15.01.2009 r., tamże.

na pewien określony rodzaj aktywności muzycznej. Profil uwzględnia następujące formy działań muzycznych ucznia:

- dominacja zajęć wokalnych; śpiew,
- gra na instrumentach; muzykowanie,
- percepcja muzyki wraz z literaturą muzyczną; aktywne słuchanie muzyki.

O wyborze formy zajęć muzycznych klasy decydują uczniowie i prowadzący przedmiot nauczyciel. Ponadto zajęcia muzyki w klasie II i II klas gimnazjalnych są nadobowiązkowe¹². W myśl przedstawionych założeń programowych (w świetle zarządzeń z 2009 roku) dla klas gimnazjalnych nasuwa się kilka refleksji i wniosków. Program nauczania muzyki nacechowany jest wielką swobodą wyboru form kształcenia i posiada cechy demokracji. Szkoda jednak, że nauczanie muzyki (kultury muzycznej) zostało zminimalizowane do rangi przedmiotu fakultatywnego. Uczeń, który nie podejmie dalszej nauki w szkole średniej, kończy edukację muzyczną na 14. roku życia. A przecież, klasy gimnazjalne to ważny okres rozwoju i adolescencji młodzieży; dojrzewania społecznego, fizycznego, umysłowego, emocjonalnego w którym najbardziej potrzebny jest każdemu uczniowi kontakt z pięknem, i sztuką. To sztuka w dużym stopniu kształtuje wrażliwość, gust muzyczny u młodego odbiorcy i świadomy dystans wobec „bylejakości” przemysłu fonograficznego i brutalności rynkowej. Sądzę, że uczeń wszechstronnie i bardziej wykształcony artystycznie mógłby lepiej zagospodarować swój wolny czas, działać twórczo na rzecz szeroko rozumianej sztuki muzycznej i kultury. Być także aktywny w środowisku swego życia, uczestniczyć w działaniach ruchu amatorskiego, uczyć się obiektywnie wartościować muzykę jako dziedzinę sztuki. Zrozumieć, że sztuka posiada nie tylko walory poznawcze, kształcące, wychowawcze, ale i relaksacyjne, terapeutyczne.

Kształcenie muzyczne na czwartym etapie edukacyjnym, tj. w klasach licealnych już od 1996 roku do chwili obecnej nosi nazwę „wiedza o kulturze”. Przedmiot ten, realizowany jest przez jeden rok nauki szkolnej i stanowi rozszerzoną kontynuację treści nauczania z klas gimnazjalnych. Celem przedmiotu jest pokazanie szerokiego obszaru kultury, w którym żyje współczesny człowiek, a także przemian cywilizacyjnych i kulturowych dokonujących się na przestrzeni dziejów ludzkości. Treści nauczania „wiedzy o kulturze” integrują różne dziedziny nauki, techniki i sztuki, w których człowiek zaznaczył swój geniusz i artyzm¹³. Muzyka jako sztuka w największym stopniu daje możliwość samokształcenia i rozwijania potencjału twórczego ucznia. Wyuczone sprawności wokalne, umiejętności gry na instrumentach, czytania nut,

¹² Tamże.

¹³ Edukacja artystyczna i kulturalna. Reforma programowa 30.12.2009 r. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej, zob. Rozporządzenie Ministra Edukacji narodowej z dn. 20.02.2004 r. w sprawie wiedzy o społeczeństwie i wiedzy o kulturze.

aktywnego słuchania muzyki, tańca, wiedzy o muzykach i kompozytorach w obrębie kultury narodowej i obcej, są niezastąpionym elementem wychowania przez sztukę i do sztuki. Stanowią one podstawę rozumienia kultury i procesów w niej zachodzących.

Motywy uczenia się muzyki preferowane przez młodzież szkolną – doniesienie z badań

Rezultaty nauczania muzyki, jako przedmiotu szkolnego zależą od wielu czynników. W przyjętej procedurze badawczej założono, że motywy są istotnym warunkiem w osiąganiu pozytywnych efektów kształcenia muzycznego dzieci i młodzieży. Spośród procesów emocjonalnych, wartościujących, którymi często kieruje się uczeń w działaniach edukacyjnych, należy wymienić motywację. Na użytek niniejszego tekstu przyjęto, iż słowo „motyw” oznacza tyle, co poruszać się, włączyć się do określonego działania, dążyć do wyznaczonego celu. Badacze zagadnień motywacji podkreślają, że motywacja jest siłą sprawczą poruszającą i skierowującą jednostkę do działania¹⁴. W motywacji do działań występują takie cechy, jak np. chęć, zamiar, pragnienie, życzenie, a cechy te są dążeniem do osiągnięcia przez jednostkę określonego celu. Dążenie to może być świadome lub nieświadome, mniej lub bardziej sprecyzowane¹⁵. Przyjęto za Tadeuszem Tomaszewskim, iż motyw jest stanem wewnętrznego napięcia, od którego zależy możliwość i kierunek aktywności organizmu¹⁶. Są tendencją kierunkową, stanowią układ pobudek wewnętrznych i zewnętrznych, bardziej lub mniej stały, wpływający na siłę i kierunek działania jednostki¹⁷.

Do niniejszych badań wykorzystano klasyfikację i zespół motywów uczenia się według Zygmunta Putkiewicza¹⁸, ale częściowo poddano je modyfikacji.

Narzędzie obejmowało następujące kategorie motywów:

- poznawcze i zainteresowania,
- społeczno-ideowe,
- ambicyjne i transcendentne,
- praktyczne i preorientacji zawodowej,
- szkolne z racji bycia uczniem,
- lękowe,
- motywy inne.

¹⁴ M. Przetacznik-Gierowska, Z. Włodarski, *Psychologia wychowawcza*, Warszawa 2002, [w:] *Psychologia rozwojowa człowieka*, B. Harwas-Npierała (red.), J. Trempała, Warszawa 2003.

¹⁵ J. Reykowski, *Z zagadnień psychologii motywacji*, Warszawa 1970.

¹⁶ T. Tomaszewski, *Wstęp do psychologii*, Warszawa 1963.

¹⁷ M. Manturzevska, H. Kotarska, *Wybrane zagadnienia z psychologii muzyki*, Warszawa 1990.

¹⁸ Z. Putkiewicz, *Motywy szkolnego uczenia się młodzieży*, Warszawa 1971, s. 17 i dalsze, [w:] W. Figurski, *Motywy uczenia się wychowania muzycznego. Studia z wychowania muzycznego*, zeszyt 6. Bydgoszcz 1985.

Metodologiczne podstawy badań

Celem badań było: wykrycie głównych motywów uczenia się muzyki przez dzieci i młodzież szkolną badanego środowiska oraz rozpoznanie i określenie najbardziej preferowanych form aktywności muzycznej.

Badaniami objęto młodzież kończącą kolejny etap nauczania muzyki w ogólnej liczbie 60 uczniów (N=60):

- uczniów klasy III SP,
- uczniów klasy VI SP,
- uczniów klasy I Gimnazjum.

Dobór populacji do badań był losowy, z równym podziałem na chłopców i dziewczęta.

Terenem badań pilotażowych było środowisko wiejskie, miejscowość Sidzina w woj. małopolskim. Klasy objęte badaniem uczył jeden nauczyciel specjalista muzyki.

Problemy badawcze pracy:

- Jakie motywy uczenia się muzyki występują najczęściej u badanej młodzieży szkolnej?
- Jaka jest rola nauczyciela muzyki w rozwijaniu pozytywnych motywów do kultury muzycznej uczniów?
- Czy osiągnięcia dydaktyczne wyrażone średnią ocen semestralnych z przedmiotu muzyka, są relatywne do sumy wybranych motywów?
- Czy środowisko rodzinne wspiera rozwój muzyczny dziecka?

Do badań przyjęto następującą hipotezę:

HG: Zakłada się, że preferowane przez młodzież motywy uczenia się muzyki mają wpływ na efekty nauczania przedmiotu i kształtują aktywny stosunek do działań na rzecz kultury muzycznej w środowiskach ich życia.

Zmienne:

- zmienną niezależną (Zn) środowisko szkolne ucznia,
- zmienną zależną (Zz) motywy uczenia się muzyki,
- zmienną pośredniczącą (Zp) działania muzyczne środowisk rodzinnych uczniów.

W badaniach posłużono się:

- metodą sondażu diagnostycznego, techniką badań ankietowych, a narzędziem badawczym był kwestionariusz,
- analizą dokumentów, średnia ocen semestralnych uczniów badanych klas.

Wyniki badań zaprezentowano tabelarycznie uwzględniając sumę wyników, wielkości procentowe i rangi.

Analiza ilościowa i jakościowa uzyskanych wyników badań

Wybrane przez młodzież odpowiedzi prezentują zamieszczone tabele wyników od 1 do 9. Spośród motywów poznawczych mających wpływ na kształtowanie się zainteresowań muzycznych badanych, młodzież wybrała odpowiedzi zamieszczone w tabeli 1.

Tabela 1

Motywy poznawcze i zainteresowania

Kryteria motywów	Liczba wskazań badanych						Zestawienie globalne wskazań		
	Muzyki uczyć się ponieważ:	Klasa III SP	Ranga	Klasa VI SP	Ranga	Klasa I Gimnazjum	Ranga	Liczba wskazań	%
a) lubię śpiewać	11	II	13	II	8	II	32	18,3	II
b) grać na instrumentach	4	V	8	IV	2	VI	14	8,0	VI
c) słuchać muzyki	18	I	18	I	17	I	53	30,3	I
d) zdobywać wiedzę muzyczną	2	VI	1	-	0	-	3	1,7	VIII
e) poznawać piosenki	16	II	9	III	9	II	34	19,4	II
f) chcę nauczyć się grać	8	V	4	V	4	V	16	9,1	V
g) chcę nauczyć się słuchać muzyki	1	VII	0	-	4	V	5	2,9	VII
h) nauka muzyki sprawia mi przyjemność	9	IV	4	V	5	IV	18	10,3	IV
i) inne	0	-	0	-	0	-	0	-	-
Razem							175	100	-

Założenie metodologiczne: ze względu na przyjętą w badaniach możliwość wielokrotności wyboru motywu przez respondentów, wyniki przekraczają sumę badanej populacji (60 uczniów). Uzyskane wielkości w badaniach różnicują rangi i obliczenia procentowe.

Uzyskane wielkości wskazują, że młodzież lubi muzykę i kontakt z nią sprawia jej przyjemność (ranga III). Spośród poznawczych form aktywno-

ści I rangę zajmuje słuchanie muzyki, II rangę poznawanie piosenek i śpiewanie nowego repertuaru wokalnego (III ranga). Młodzież najmniej jest zmotywowana do teoretycznych działań muzycznych, np. zasad muzyki, do gry na instrumencie, analizy utworów muzycznych i literatury muzycznej. Muzyka w odczuciach młodzieży jest przedmiotem hedonistycznym, nie powinna być obciążona wiedzą teoretyczną.

Młodzież nigdy nie zrozumie dogłębnie muzyki, jeśli nie będzie łączyć działań muzycznych z wiedzą teoretyczną. Nauczyciel powinien umieć wytworzyć właściwe zrozumienie i motywacje uczniów do odbioru treści teoretycznych muzyki. Ważne jest, aby relacje poszczególnych działów były współmiernie realizowane, a nie dominowała jednostronność form aktywności muzycznej.

Tabela 2

Motywy społeczno-ideowe

Kryteria motywów	Liczba wskazań						Zestawienie globalne wskazań		
	Klasa III SP	Ranga	Klasa VI SP	Ranga	Klasa I Gimnazjum	Ranga	Liczba wskazań	%	Ranga
a) chcę wiedzę i umiejętności przekazywać innym	10	I	5	II	2	IV	17	26,6	I
b) chciałbym brać udział w życiu muzycznym regionu, kraju, świata	6	II	5	II	6	II	17	26,6	I
c) chciałbym uatrakcyjnić ludziom czas wolny	2	III	7	I	5	III	14	21,8	III
d) inne (sprawić, aby wokół mnie było wesoło)	2	III	7	I	7	I	16	25,0	II
Razem							64	100	-

Badana populacja posiada zrozumienie celowości nauczanego przedmiotu: aby przekazywać swoje nabyte umiejętności innym (I ranga), właściwie zagospodarować wolny czas (III ranga), młodzież potrzebuje radości i żywioowości wokół siebie (II).

Ważna rola nauczyciela polega na ukształtowaniu takich gustów muzycznych, aby młodzież potrafiła muzykę wartościować i prezentować w dobrym znaczeniu.

Tabela 3

Motywy ambicyjne i transcendentne

Kryteria motywów	Liczba wskazań						Zestawienie globalne wskazań		
	Klasa III SP	Ranga	Klasa VI SP	Ranga	Klasa I Gimnazjum	Ranga	Liczba wskazań	%	Ranga
a) chcę być dobrym uczniem	9	I	7	II	5	II	21	35,0	II
b) chcę być człowiekiem wszechstronnie wykształconym	6	II	13	I	7	I	26	43,3	I
c) chcę zdobyć uznanie u pedagogów, kolegów, otoczenia	5	III	5	III	3	III	13	21,7	III
d) inne	0	-	0	-	0	-	60	100	-

Muzyka, zdaniem badanych wyzwała ambicje do uczenia się (II ranga), ale nade wszystko jest składnikiem wszechstronnego wykształcenia człowieka (I ranga) oraz rozbudza uczucia ambicji i chęci zdobycia uznania wśród kolegów, pedagoga i rówieśników szkolnych. Poprawne działania artystyczne młodzieży (występy szkolne, klasowe) akceptowane przez środowisko szkolne są doskonałą okazją, aby muzyka stała się ważna w życiu młodego człowieka. A nawet, aby ją sam zaczął uprawiać, uznając ją za własną wartość.

Tabela 4

Motywy praktyczne, preorientacji zawodowej

Kryteria motywów	Liczba wskazań						Zestawienie globalne wskazań		
	Klasa III SP	Ranga	Klasa VI SP	Ranga	Klasa I Gimnazjum	Ranga	Liczba wskazań	%	Ranga
a) chciałbym w przyszłości być muzykiem	11	I	8	I	6	I	25	47,2	I
b) chciałbym w przyszłości być wokalistą	3	III	5	III	1	IV	9	17,0	III

c.d. Tabeli 4

c) chciałbym w przyszłości pracować w resorcie kultury	0	0	1	IV	4	II	5	9,4	IV
d) chciałbym w przyszłości być nauczycielem muzyki	6	II	6	II	2	III	14	26,4	II
e) inne	0	-	0	-	0	-	0	-	-
Razem							53	100	-

Wyniki tabeli 3 korespondują z wynikami tabeli 4. Młodzież wybrała motywy wskazujące na muzyczny profil przyszłej pracy zawodowej. Należy zauważyć, że wraz z wiekiem dorastania młodzież kieruje się własnym zdaniem i wyznaczonymi sobie celami życiowymi. Dane potwierdzają, że związek badanych z muzyką istnieje, a nawet respondenci „widzą się” w przyszłej pracy o charakterze artystycznym (muzyk (I ranga), nauczyciel (III), wokalista (II), resort kultury IV).

Tabela 5

Motywy szkolne, z racji bycia uczniem

Kryteria motywów	Liczba wskazań						Zestawienie globalne wskazań		
	Klasa III SP	Ranga	Klasa VI SP	Ranga	Klasa I Gimnazjum	Ranga	Liczba wskazań	%	Ranga
a) aby nie narażać się pedagogom	3	III	3	IV	2	IV	8	12,1	IV
b) nie być najgorszym uczniem w klasie	9	I	7	II	6	II	22	33,3	II
c) zaliczać semestry	5	II	11	I	7	I	23	35,0	I
d) inne; aby nie doznać przykrości	3	III	5	III	5	III	13	19,6	III
Razem							66	100	-

Badani posiadają krytycyzm wobec obowiązków szkolnych. Uczyć się, aby zaliczać wszystkie przedmioty (I ranga), potwierdzają się uczucia ambicjonalne w trosce o własną pozycję w klasie (II ranga), młodzież ma swoją godność i nie lubi być poniżana (III ranga).

Motywacja badanych do obowiązków szkolnych i przedmiotu muzyki jest dojrzała i ukształtowana pozytywnie. Odczuwa się duży wkład nauczycieli tej placówki w sferę wychowawczą młodzieży.

Tabela 6

Motywy lękowe

Kryteria motywów	Liczba wskazań						Zestawienie globalne wskazań		
	Klasa III SP	Ranga	Klasa VI SP	Ranga	Klasa I Gimnazjum	Ranga	Liczba wskazań	%	Ranga
a) boję się kary, jaka mnie może spotkać	1	III	1	III	3	III	5	8,3	III
b) nie chcę zasłużyć na karę w domu	2	II	1	III	1	IV	4	6,7	IV
c) nie lubię uwag pedagoga, gdy czegoś nie umiem	15	I	14	I	10	I	39	65,0	I
d) inne, brak powodów do lęku	2	II	4	II	6	II	12	20,0	II
Razem							60	100	-

Rangę I uzyskały motywy grupy c) „nie lubię uwag pedagoga, gdy czegoś nie umiem”. Można sądzić, iż pedagog posiada autorytet wśród badanych i nie należy czegoś nie umieć z muzyki. Albo też, uwagi pedagoga są zbyt przykre dla uczniów. Tę grupę motywów należałoby wnikliwiej rozpatrzyć w dalszym etapie badań. Podmiotowość w nauczaniu jest obowiązkiem współczesnego nauczyciela. Oceny z przedmiotu muzyki nie są rozliczane przez rodziców (II ranga). Fakt ten może budzić pewne niepokoje, czy troska rodziców o inne przedmioty jest podobna (IV ranga). Motywy grupy b) „nie chcę zasłużyć w domu na karę” wymagają dalszych badań. Rangę III zdobyło kryterium a) „boję się kary, jaka mnie może spotkać” – młodzież posiada stany lękowe nabywane w toku nauki szkolnej.

Tabela 7

Motywy inne

Kryteria motywów	Liczba wskazań						Zestawienie globalne wskazań		
	Klasa III SP	Ranga	Klasa VI SP	Ranga	Klasa I Gimnazjum	Ranga	Liczba wskazań	%	Ranga
a) muszę z obowiązku bycia uczniem	5	II	6	I	2	III	13	21,7	II
b) lubię tworzyć nowe utwory, rzeczy, muzykę	4	III	4	II	3	II	11	18,3	III
c) niejako automatycznie, gdyż kolekcjonuję materiały muzyczne	11	I	6	I	12	I	29	48,3	I
d) inne ze względu na własną ambicję	0	-	4	II	3	II	7	11,7	IV
Razem							60	100	-

Motywy inne częściowo korespondowały z motywami tabeli 6. Pierwszą rangę zdobyły motywy świadczące, że młodzież gromadzi materiały muzyczne (płyty, nagrania, foldery, kasety i inne). Można sądzić, że również w domu muzyka wypełnia ich wolny czas. Rangę drugą (II) uzyskały motywy świadczące o konieczności wypełniania obowiązku szkolnego przez badanych. Dopiero trzecią rangę (III) zdobyło kryterium „lubię tworzyć nowe rzeczy”, co świadczy, że badani niezbyt często realizują tę formę muzyczną i jest im mało znana. Współczesna dydaktyka muzyki powinna być nacechowana różnymi odmianami działań twórczych. Tylko twórczy uczeń w przyszłości może być dobrym fachowcem i pracownikiem, bowiem umiejętności muzyczne przekładają się na inne dziedziny życia. Twórcze uczenie się (nauczanie) w największym stopniu może zaciekać współczesną młodzież i być ciekawą ofertą edukacyjną.

Powyższe motywy odnosiły się do miejsca muzyki w szkole, roli nauczyciela w przekazywaniu wiedzy i umiejętności muzycznych, stanów emocjonalnych ucznia w szkole, miejsca muzyki w hierarchii innych przedmiotów i planów życiowych pośrednio związanych z muzyką.

Miejsce muzyki w środowisku rodzinnym ucznia prezentuje tabela 8. Tabela ta obrazuje dane z metryki kwestionariusza ankiety. Wpływ środowiska rodzinnego na promuzyczne zachowania dziecka stanowiło zmienną pośredniczącą. Jak wynika z badań, tylko nieliczna grupa młodzieży pobiera dodatkowe lekcje muzyki. Natomiast w domach jest wiele instrumentów,

które stanowią elementy dekoracyjne. Fakt ten napawa optymizmem, że może zaistnieć decyzja o dalszym kształceniu muzycznym ich dziecka. Ważną rolę w tym względzie może spełnić nauczyciel muzyki. Przekonać rodziców o potrzebie kształcenia muzycznego ich dziecka lub założyć w szkole kółko muzyczne i wykorzystać przez dzieci posiadane w domach rodzinnych instrumenty.

Tabela 8

Muzyka w środowisku rodzinnym ucznia

Kryteria	Klasa III SP	Klasa VI SP	Klasa I Gimnazjum
a) dodatkowo uczyć się muzyki	tak - 2 nie - 18	tak - 3 nie - 17	tak - 1 nie - 19
b) posiadane w domu instrumenty	tak - 6 nie - 12	tak - 15 nie - 5	tak - 9 nie - 11
c) rodzaj instrumentów w domu	strunowe - 3 klawiszowe - 2 dęte - 1	strunowe - 6 klawiszowe - 9 dęte - 1 perkusyjne - 1	strunowe - 3 klawiszowe - 3 dęte - 3
d) członkowie muzykujący w rodzinach	uczeń - 1 rodzice - 0 rodzeństwo - 0 dziadkowie - 2	uczeń - 2 rodzice - 2 rodzeństwo - 2 dziadkowie - 2	uczeń - 1 rodzice - 2 rodzeństwo - 1 dziadkowie - 0
e) kto śpiewa najczęściej w domu	rodzeństwo - 11 rodzice - 2 dziadkowie - 5 nikt - 2	rodzeństwo - 12 rodzice - 3 dziadkowie - 5 nikt - 0	rodzeństwo - 7 rodzice - 4 dziadkowie - 6 nikt - 3
f) częstotliwość muzykowania rodzinnego	często - 4 sporadycznie - 7 wcale - 9	często - 2 sporadycznie - 6 wcale - 12	często - 2 sporadycznie - 11 wcale - 7

Z uzyskanych odpowiedzi uczniów wynika, że w środowiskach rodzinnych występują małe tradycje wspólnego, rodzinnego muzykowania. Najczęściej śpiewają dzieci i ich dziadkowie: często muzykuje tylko 13,3%, sporadycznie, bo podczas świąt i uroczystości rodzinnych 40%, wcale 46,7%. Środowisko rodzinne w bardzo małym stopniu rozwija muzyczne umiejętności dzieci. Szkoła bez wsparcia rodziny nie jest w stanie zadbać o pełny rozwój muzyczny ucznia. Kultura muzyczna nie pielęgnowana po okresie pobytu dziecka w szkole, może zaniknąć i pozostawić śladowe umiejętności.

W porównaniu z innymi krajami Europy młodzież polska jest rozśpiewana, posiada pozytywne motywacje do muzyki, ale należy zaktywizować środowiska rodzinne, które wspomogą ważne kulturowo dla dziecka działania.

Osiągane wyniki ocen z muzyki badanej populacji prezentuje tabela 9. Muzyka uczniów klas VI posiada najwyższy wskaźnik 4,35 pozytywnych ocen. Młodzież jest najbardziej rozśpiewana i umuzykalniona. Posiada duży zapal do działań muzycznych. Uczniowie klasy III dopiero nabywają umiejętności i wiedzę o muzyce którzy uzyskali średnią wielkości (4,15). Natomiast najniższy wskaźnik uzyskała klasa gimnazjalna (3,9). Sądzę, że preferowanie na zajęciach muzycznych działań twórczych mogłoby zmienić nastawienie młodzieży do przedmiotu i wzbudzić nowe motywacje do nauki.

Tabela 9

Średnia ocen z przedmiotu muzyka

Klasa	Średnia semestralna ocen
Klasa III SP	Muzyka 4,15
Klasa VI SP	Muzyka 4,35
Klasa I Gimnazjum	Muzyka 3,9

Refleksje końcowe

Przyjęte założenia metodologiczne pozwoliły na przeprowadzenie badań pilotażowych i uzyskanie pozytywnych odpowiedzi na postawione problemy badawcze i hipotezę.

1. Spośród wymienionych motywów uczenia się muzyki wynika, iż młodzież lubi śpiewać i poznawać nowy repertuar pieśniowy. Wiele satysfakcji przysparza jej słuchanie muzyki, gra na instrumentach, kolekcjonowanie materiałów muzycznych. W małym stopniu chce się uczyć o muzyce i muzykach. W przedmiocie postrzega wartości pozytywne i wiąże swą przeszłość z muzyką.
2. Ważną rolę w krzewieniu kultury muzycznej odgrywa nauczyciel, który powinien swymi kompetencjami umieć zaimponować i rozmiłować uczniów w muzyce. Preferować innowacyjne metody pracy i zróżnicowane formy aktywności – szczególnie prace twórcze.
3. Poziom zainteresowań muzycznych młodzieży jest różnorodny osobowo i wiekowo. Najbardziej bogatą dydaktycznie ofertę powinien posiadać nauczyciel uczący młodzież klas starszych szkoły podstawowej i klas gimnazjalnych. Klasy młodsze rozpoczynają doświadczenie muzyki poprzez śpiew, słuchanie muzyki, zajęcia muzyczno-ruchowe i próby gry na instrumentach. Poznają też język muzyki, którym posługują się w dalszych etapach nauki.
4. Środowisko rodzinne w małym stopniu wspiera rozwój muzyczny swych dzieci. Sugeruje się, aby zacieśnić współpracę nauczyciela muzyki z rodzicami, bowiem kulturę muzyczną kształtuje szkoła i dom rodzinny. Uczniowie napotykają w szkole sytuacje stresowe.

5. Od kultury muzycznej polskiej młodzieży zależeć będzie przekazywanie wiedzy o Polsce krajom Unii Europejskiej, a szkoła i środowisko rodzinne dziecka stanowią fundament działań wychowawczych.

Bibliografia

- Andrychowska-Biegacz J., *Sztuka. Poradnik metodyczny dla nauczycieli nauczania początkowego*, Kraków 2002.
- Bednarek S. (red.), *Edukacja regionalna, Dziedzictwo kulturowe w zreformowanej szkole*, Wrocław 1999.
- Burowska Z., *Sluchanie i tworzenie muzyki w szkole*, Warszawa 1980.
- Edukacja artystyczna i kulturalna*. Reforma programowa 30.12.2009 r. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej,
- Figurski W., *Motywy uczenia się wychowania muzycznego. Studia z wychowania muzycznego*, zeszyt 6, Bydgoszcz 1985.
- Harwas-Npierała B., Trempała J. (red.), *Psychologia rozwojowa człowieka*. Warszawa 2003.
- Manturzevska M., Kotarska H., *Wybrane zagadnienia z psychologii muzyki*, Warszawa 1990.
- Ministerstwo Edukacji Narodowej. Podstawa Programowa z dn. 15.01.2009 r. Edukacja artystyczna w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum, tom 7, Warszawa 2009.
- Przetacznik-Gierowska M., Włodarski Z., *Psychologia wychowawcza*. Warszawa 2002.
- Przychodzińska-Kaciczak M., *Polskie koncepcje powszechnego wychowania muzycznego. Tradycje – współczesność*. Warszawa 1979.
- Przychodzińska M., *Wychowanie muzyczne – idee, treści i kierunki rozwoju*. Warszawa 1989.
- Przychodzińska-Kaciczak M., *Muzyka i dziecko*, Warszawa 1969.
- Putkiewicz Z., *Motywy szkolnego uczenia się młodzieży*, Warszawa 1971.
- Pytlak A., *Podstawy wychowania muzycznego*, Warszawa 1977.
- Reykowski J., *Z zagadnień psychologii motywacji*, Warszawa 1970.
- Rogalski E., *Muzyka w pozaszkolnej edukacji estetycznej*, Bydgoszcz 1993.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji narodowej z dn. 20.02.2004 r. w sprawie wiedzy o społeczeństwie i wiedzy o kulturze.
- Tomaszewski T., *Wstęp do psychologii*, Warszawa 1963.
- Uchyla-Zroski J., *Promuzyczne zachowania młodzieży w okresie dorastania i ich uwarunkowania*, Katowice 1999.
- Uchyla-Zroski J., *W kręgu tradycji wychowania muzycznego i sztuki*. [w:] *Przemiany w naukach o wychowaniu – idee, koncepcje, rzeczywistość edukacyjna*. W. Korzeniowska (red.), Kraków 2002.
- Wilk A., *Metody kształcenia słuchu muzycznego dzieci w wieku szkolnym*. Kraków 1989.